

Przyroda na usługach świętych na przykładzie św. Feliksa z Noli w *Natalicia* Paulina z Noli

Nature at the Service of the Saints: the Example of St Felix of Nola in *Natalicia* by St Paulinus of Nola

Ks. Marcin Wysocki¹

Abstract: After his conversion, every year on the feast of St Felix, which is celebrated on January 14, Paulinus of Nola wrote a work of praise in honour of his patron – the *Natalicium*. In the extant *Natalicia* (14 or 15), the miracles performed by Felix assume a significant position. Many of them are related to nature. The aim of this article is to show, through an analysis of the *Natalicia*, how nature is subjected to the miraculous actions of the saints, using St Felix as an example. From the presentation in this article of the miracles and extraordinary events that took place during the life of St Felix or after his death at his tomb, it is evident that Paulinus held the figure of St Felix in particularly high regard, referring to him as his father, protector and patron. Paulinus sets out to demonstrate the greatness of St Felix and his special place in the pantheon of saints by describing the miracles. Nevertheless, Paulinus consistently emphasises that the saint is merely an intermediary, and that the capacity to perform miracles ultimately resides with God, who is the Lord and Creator of all creation. Therefore, if Felix is depicted as governing over nature, which he does in a manner contrary to natural order, this is a consequence of Felix's proximity to God. It is notable that Paulinus introduces a unique perspective in this regard, as there existed a precedent in pagan poetry for portraying miracles associated with animals. Nevertheless, Paulinus, while adhering to the literary tradition and language of Virgil, establishes a distinct tone and character. *Natalicia* exemplify Paulinus' profound convictions, unwavering faith, and profound devotion to Felix.

Keywords: Paulinus of Nola; *Natalicia*; miracle; creature; saint; St Felix

W przypadku poezji Paulina z Noli, której zachowanymi przykładami są przede wszystkim tworzone corocznie po nawróceniu pieśni ku czci św. Feliksa na dzień jego wspomnienia tzw. *Natalicia*², mamy do czynienia

¹ Ks. dr. hab. Marcin Wysocki, profesor uczelni, Katedra Patrologii Greckiej i Łacińskiej, Wydział Teologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska; e-mail: mwysocki@kul.lublin.pl; ORCID: 0000-0001-5448-5566.

² Na temat gatunku literackiego *natalicia*, zob. E. Cesareo, *Il carme natalizio nella poesia latina, con una parte introduttiva sui precedenti del carme in Grecia*, Palermo 1929; K. Burkhard, *Das antike Geburtstagsgedicht*, Zurich 1991; M. Roberts,

z kilkoma paradoksami. Z jednej strony bowiem Paulin wychwalany był za styl swoich utworów, porównywany z Cyцерonem i Wergiliuszem. Jego pisma kierowane były z pewnością do ówczesnych elit. A z drugiej strony żył i tworzył, porzuciwszy zaszczyty i bogactwa, na małej wsi Cimitile w pobliżu Neapolu, pisząc utwory ku czci świętego biskupa, którego grób, przy którym Paulin osiadł, odwiedzali jednak głównie ludzie prości i niewykształceni, jak sam to stwierdził w *Pieśni* 27: „Najczęstszy tu tłum to wieśniacy, nie bez wiary, lecz niewykształcony w czytaniu”³. Jak twierdzą badacze, jego utwory mogłyby być recytowane specjalnie dla nich w dniu liturgicznego wspomnienia św. Feliksa, a *docti lectores* czytaliby je rozsiani po całym ówczesnym świecie⁴. Jako niegdysiejszy właściciel licznych latyfundiów Paulin z pewnością znał i orientował się w życiu wsi i rolników, dlatego też sięgał w swojej twórczości po motywy wiejskie i przyrodnicze, okazując się również w tym godnym następcą Wergiliusza i jego *Eklog* oraz *Bukolik*⁵. Wiejska publiczność zgromadzona w Noli z pewnością rozpoznałaby wiele wydarzeń i osób ze swojego lokalnego życia, gdyż chłopci i świat wsi są obecne w licznych *Natalicia*: bywają bohaterami niektórych wierszy, pozwalają też ukazać pewne zwyczaje i dobroczynne postępowanie św. Feliksa wobec nich. Paulin często wspomina chłopów i zwykłych ludzi zanoszących prośby nie tylko za swoje rodziny, ale także za zwierzęta⁶. Św. Feliks jest dla Paulina szczególnym protektorem, przez pośrednictwo którego dokonuje się wiele cudów wyproszonych przez przybywających do grobu świętego. W dotychczasowych badaniach nad spuścizną literacką Paulina z Noli poświęcono wiele miejsca przyrodzie ukazywanej w jego pismach⁷ czy też cudom dokonywanym za wsta-

Rhetoric and the „natalicia” of Paulinus of Nola, „Quaderni Urbinati di Cultura Classica” 95/2 (2010) s. 53-69.

³ Paulinus Nolanus, *Carm.* 27, 547-547: „Turba frequentior hic est rusticitas non cassa fide neque docta legendi”, tł. własne. W niniejszym artykule wszystkie tłumaczenia *Pieśni* Paulina są dziełem autora artykułu. Zob. I. Aulisa – L. Carnevale, *Il pellegrinaggio rurale alla tomba di S. Felice di Nola*, ASE 22/1 (2005) s. 119-144.

⁴ Zob. I. Fielding, *Performing miracles: the „Natalicia” of Paulinus of Nola as popular entertainment*, „Ramus: Critical Studies in Greek and Roman Literature” 47/1 (2018) s. 108-122.

⁵ Zob. D. Battiston, *El género pastoril: de Teócrito a la bucólica cristiana: La poesía de Paulino de Nola*, „Circe de clásicos y modernos” 11/1 (2007) s. 64-69.

⁶ Zob. D. Bocage-Lefebvre, *La représentation du monde paysan dans les „Natalicia” de Paulin de Nole*, „Pallas. Revue d’études antiques” 92 (2013) s. 203-204.

⁷ Zob. Battiston, *El género pastoril: de Teócrito a la bucólica cristiana*, s. 57-72; Bocage-Lefebvre, *La représentation du monde paysan dans les „Natalicia” de Paulin*

wiennictwem Feliksa⁸, szczególnie tym związanym z przyrodą⁹. Jednak nie pokuszono się o ukazanie, w jaki sposób to, co miało być poddane człowiekowi, a w sposób szczególny świętemu, służyło mu i stawalo się narzędziem ukazania mocy Boga oraz wyjątkowej pozycji św. Feliksa. Artykuł ten, analizując zachowane 14 *Natalicia*, ukazuje, w jaki sposób Paulin pokazywał owo podporządkowanie przyrody człowiekowi świętemu.

1. Przyroda cieszy się Feliksem

Jak wspomniano powyżej, *Natalicia*, tworzone przez Paulina z Noli co roku dla uczczenia święta św. Feliksa, biskupa Noli, są przede wszystkim świadectwem głębokiego oddania i czci, jaką poeta otaczał swego patrona¹⁰. Oczywiście w sferze literackiej pokazuje, że pomiędzy Feliksem a światem przyrody istniała szczególna relacja, która wynikała z jego oddania Bogu i działania Pana przez niego. Paulin to podkreśla,

de Nole, s. 203-214; M. Wysocki, *The Symbolism of Biblical Birds in the Letters of Paulinus of Nola*, w: *The Bible in the Patristic Period*, red. M. Szram – M. Wysocki, StPatr 103, Leuven – Paris – Bristol 2021, s. 165-173; M. Wysocki, *On the Importance of a Garden in the Life of Christians. A Study of the Writings of St. Paulinus of Nola*, w: *Christians of the Patristic Period in Relation to Nature*, red. M. Szram – M. Wysocki, StPatr 131, Leuven – Paris – Bristol 2024, s. 347-355.

⁸ Zob. R. Argenio, *S. Paolino da Nola cantore di miracoli*, Roma 1970; J. Dognon, *Un récit de miracle dans carmina de Paulin de Nole. Poétique virgilienne et leçon apologétique*, RvHS 48 (1973) s. 129-144; C. Iannicelli, *Il miracolo in Paolino di Nola. Saggio di sintesi*, „Impegno e Dialogo” 9 (1993) s. 171-196; C. Iannicelli, *Deus operatus est. Sull'autore del miracolo in Paolino di Nola e in alcuni scritti agiografici greco-latini*, „Impegno e Dialogo” 10 (1995) s. 277-336; M. Cutino, *L'epopea taumaturgica di San Felice nei Carmi 26 e 19 di Paolino di Nola*, „Auctores Nostri” 2 (2005) s. 47-80; G. Guttilla, *Lingua del miracolo e wortspiele nei Carmi di Paolino di Nola*, „Orpheus” 28/1-2 (2007) s. 67-99; Fielding, *Performing miracles: the „Natalicia” of Paulinus of Nola as popular entertainment*, s. 108-122. Ważną rolę w dokonywanych cudach spełniali aniołowie. Zob. M. Wysocki, *Anioły są wśród nas. Studium pism św. Paulina z Noli*, VoxP 88 (2023) s. 149-162.

⁹ Zob. R. Argenio, *Il miracolo dei buoi nel xx natalizio di S. Paolino di Nola*, „Rivista di Studi Classici” 17 (1969) s. 330-338; P. Hardie, *Cowherds and Saint Paulinus of Nola Carmen 18*, w: *Complex Inferiorities: The Poetics of the Weaker Voice in Latin Literature*, red. S. Matzner – S. Harrison, Oxford 2018, s. 245-262.

¹⁰ Zob. D. Lefebvre-Bocage, *Les rapports entre saint Félix et Paulin de Nole*, w: *Paulin de Nole et l'amitié chrétienne. Actes de la quatrième Petite Journée de Patristique*, red. P.-G. Delage, Royan 2012, s. 69-87.

przywołując w *Natalicia* obraz przyrody cieszącej się z nadchodzącego święta patrona Noli. Stosuje w tym celu wiele odniesień do świata przyrody. Na przykład tak jak wiosna sprawia, że ożywają głosy ptaków, tak zbliżająca się uroczystość „budzi” zdolności poetyckie Paulina¹¹, przyrównującego się do jaskółki, turkawki czy zięby, które znają swój czas i dotąd milcząc, cieszą się powracającą wiosną. Dla Paulina tą wiosną jest oczywiście dzień św. Feliksa, który, chociaż obchodzony jest w pełni zimy (14 stycznia), gdy wciąż jest śnieg i mróz, to jednak „smutek, zima ducha, oddala się, a troski wypędzane są z serca, chmury depresji uciekają z bezchmurnych serc”¹². Z takim nastawieniem i takimi środkami wyrazu artystycznego Paulin przedstawia swego patrona Feliksa i jego relację z szeroko pojętą przyrodą.

Ona również, a nie tylko sam Paulin, cieszy się z nadejścia wspomnienia św. Feliksa. W trzecim *Natalicium* (napisanym na 397 rok) Nolańczyk wspomina o tłumie, który przybywa na święto¹³, ale podkreśla, że „wszystko raduje się na ziemi i w niebie”¹⁴. Stosuje antropomorfizmy, mówiąc, że „wydaje się, że niebo się śmieje”¹⁵. W obrazowaniu Paulina świat przyrody zapowiada już wiosnę, jak chociażby delikatne powiewy wiatru, którymi oddycha wiosna¹⁶. Nadchodząca uroczystość świętego niejako prowokuje przyrodę do zmiany: „Obsypcie ziemię kwiatami i ozdóbcie progi girlandami. Niech zima tchnie wspaniałością wiosny, a rok rozkwitnie przed czasem, niech natura ustąpi świętemu dniowi. Bo i ty, ziemio, winna jesteś wieńce grobowi męczennika”¹⁷. Zawierając w swej pieśni takie słowa, Paulin pokazuje, jak ważna dla niego, ale i dla tych, którzy przybywają do grobu biskupa, jest styczniowa uroczystość, jak również i sama postać świętego. Przyroda zmienia swoje prawa i powinna przez to składać hołd wyjątkowemu patronowi.

To wszystko jednak nasz autor odnosi nie do pory roku, ale właśnie do uroczystości Feliksa. Ten motyw powtarza się także w 6. *Natalicium*. Tym razem jednak to nie wiosna i jej ciepło są przejawami radości przyrody, ale wprost przeciwnie. Paulin bowiem, opisując radość przyrody z nadejścia kolejnego dnia św. Feliksa, tym razem wspomina o śniegu

¹¹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 23, 1-2.

¹² Paulinus Nolanus, *Carm.* 23, 7-9.

¹³ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 14, 44-70.

¹⁴ Paulinus Nolanus, *Carm.* 14, 45-46.

¹⁵ Paulinus Nolanus, *Carm.* 14, 46-47.

¹⁶ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 14, 47-48.

¹⁷ Paulinus Nolanus, *Carm.* 14, 110-113.

i mrozie. Paulin traktuje je jako objawy radości stworzonego świata (*laetitia mundi*) oraz święte znaki, które świadczą o tej właśnie radości¹⁸. Paulin jednoznacznie interpretuje „radosną biel” (*laetus candor*)¹⁹: „pokryta śniegiem ziemia, ze śnieżną ozdobą lasów, gór, pagórków, świadczy o śnieżnobiałych szczytach starożytnego świętego”²⁰. Przyroda jest więc dla Paulina świętym znakiem (*sacris insignibus*)²¹ wyjątkowej pozycji Feliksa. Paulin wzywa czytelnika do rozpoznania tych znaków czasu. To dzięki przyrodzie wierni mogą poznać i doświadczyć tej wyjątkowości świętego z Noli. To przyroda mówi o nim i głosi jego pochwałę przez zwyczajne przejawy swojego działania. I to właśnie ukazuje ważny rys wielkości poezji Paulina, ale i jego duchowości – posługiwanie się prostymi, zwyczajnymi, codziennymi środkami do ukazania potęgi świętych, a co za tym idzie – potęgi Boga. Wspomina i wyjaśnia o tym sam Paulin, pisząc: „[Znaki te] pokazują, że Feliks cieszy się anielskim światłem i pokojem w spokojnym miejscu zamieszkania pobożnych, skąd śnieżne runa spływają z cichego nieba”²².

Jednak nie tylko chwilowe objawy związane ze zjawiskami przyrody ukazywały wyjątkowość postaci św. Feliksa. W obrazowaniu Paulina świat stworzony, to, co istnieje na ziemi, wskazuje na osobliwość Biskupa Noli. Oto w tym samym 6. *Natalicium* Paulin wspomina nie tylko o zjawiskach atmosferycznych, ale wyraźnie wskazuje, że przyroda cieszy się nie tylko obchodem corocznej uroczystości, ale sobą niejako, uprzednio, docenia to, że posiada w sobie grób świętego. Tam bowiem, gdzie on się znajduje, teren jest bujnie zarośnięty (co w przypadku południowej Italii nie jest zwyczajne), a okolica ta jest bardziej żyzna od innych terenów. Paulin wyjaśnia to tak: „Jakby ziemia już wtedy wiedziała o grobie, który będzie wiecznie honorowany przez czczący go świat”²³. Tak konkretna część ziemi cieszy się, że została pobłogosławiona ciałem świętego²⁴ i dlatego zanim złożono w niej ciało Feliksa, przystroiła się w wiosnę i obsypała się pachnącą trawą, aby godnie przyjąć ciało męczennika²⁵.

¹⁸ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 16-17.

¹⁹ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 17-18.

²⁰ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 20-21.

²¹ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 17.

²² Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 22-24.

²³ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 133-134.

²⁴ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 135.

²⁵ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 135-137.

Jak wspomniano powyżej, najliczniejszą grupą nawiedzającą sanktuarium św. Feliksa w Noli byli okoliczni wieśniacy, rolnicy. Mimo że niewykształceni, to jednak z opowiadań Paulina wynika, że to właśnie oni zdają się najlepiej rozumieć znaczenie biskupa Feliksa, ale także zależność, jaka istnieje pomiędzy świętym a przyrodą. Paulin wspomina, że można zobaczyć rolników zmierzających do grobu Feliksa nie tylko z dziećmi, „ale często prowadzących ze sobą chore bydło”²⁶, które powierzają św. Feliksowi jakby obecnemu pośród nich²⁷. Rolnicy widzieli zatem w nim pomoc i kogoś, kto obcuje z przyrodą oraz ma z nią szczególną relację. Oczywiście to nie sam Feliks jest sprawcą cudów, i tego świadomość ma Paulin, ale czyni je mocą Chrystusa²⁸, który jest Panem całej ziemi.

2. Przyroda posłuszna Feliksowi

Można zapytać, skąd wzięła się ta ukazana powyżej szczególna więź pomiędzy światem stworzonym, przyrodą, a św. Feliksem, na czym ona polegała i czym się objawiała. Z *Natalicia* św. Paulina wynika jasno, jak już wspomniano, że autor buduje rozumienie Feliksa jako wyjątkowego świętego, patrona Noli i jej mieszkańców, pośrednika pomiędzy stworzeniem a Stworzycielem. Dlatego też pierwszym i podstawowym stwierdzeniem Paulina w opisie postaci Feliksa, a przede wszystkim jego cudów, co ma zasadnicze znaczenie w jego relacji do przyrody, jest stwierdzenie, że przez Feliksa działa Bóg. Rolnicy, którzy przybywają do grobu świętego, w opinii Paulina, „radują się w Bogu, którego doświadczyli” (*experto gaudere Deo*)²⁹ w cudach będących odpowiedzią na ich modlitwy zanoszone przez Feliksa. W tym samym *Natalicium* Paulin wyrażnie wskazuje, że Feliks czyni cuda mocą Chrystusa (*numine Christi*)³⁰. Wskazuje także, że rolnicy są świadomi tej zależności i widzą w Feliksie swego szczególnego orędownika oraz wierzą w moc uzdrawiania zwierząt, której doświadczają w sanktuarium³¹.

²⁶ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 200.

²⁷ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 201: „sancto quasi conspicio”.

²⁸ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 207: „gerit Felix miracula numine Christi”.

²⁹ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 203.

³⁰ Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 207.

³¹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 200-206.

Paulin wspomina, że cudów dotyczących wszelkiego stworzenia dokonywanych jest niezliczona liczba i różnią się one okolicznościami, ale on przywołuje w swych pismach tylko niektóre, aby wykazać, że tak naprawdę dokonuje ich jedna moc – Feliks mocą Chrystusa³². Przez cuda Bóg daje znaki i poucza swoich wiernych. Mówi bowiem Paulin w jednym z *Natalicia*: „Bóg niedawno w niezwykłych znakach dokonał cudów przez te zwierzęta i tym wzniosłym sposobem zachęca ludzi, aby zwracali uwagę na Chrystusa i nie stawiali pożądań ciała ponad pożądaną wiarę”³³. Bóg, dokonując cudów przez Feliksa i używając do tego zwierząt oraz przyrody, ukazuje ludziom pewne prawdy, na przykład o potępieniu chciwości. Jak wyjaśnia Paulin, Bóg czyni to nawet „przez zwierzęta pozbawione ludzkiego rozumu”³⁴, a więc wydaje się, że chce zawstydzić rozumne stworzenia, jakimi są ludzie, działaniem nierozumnego świata przyrody, który jest posłuszny prawom i dziełom Boga, nawet jeśli, jak wskazano to powyżej przy okazji ukazywania zachowania przyrody w obliczu obchodu święta, to działanie jest wbrew ustalonym prawom przyrody. Wszelkie cuda, które dokonują się przez pośrednictwo Feliksa, mają jednak jeden główny cel – ukierunkować człowieka na Boga, na Chrystusa, do czego zresztą w całej swej działalności zmierzał Paulin z Noli. Jakie jednak przykłady cudów i owego swoistego posłuszeństwa przyrody św. Feliksowi znajdujemy na kartach corocznych *Natalicia*?

W *Natalicium* 5. Paulin kończy cykl opisywania życia św. Feliksa, któremu poświęcił wcześniejsze partie dzieła, przedstawiając w nich jego kolejne etapy, wpłata w nie cudowne wydarzenia, które towarzyszyły niemal od początku Feliksowi. Wśród tych wydarzeń wiele ma za przedmiot przyrodę. Jednym z najciekawszych, przywołanych przez Paulina, jest sposób, w jaki Feliks został ocalony od śmierci w czasie prześladowań. Gdy ścigali go ludzie zatruci szatańską trucizną, niespodziewaną pomoc okazało mu niezwykle stworzenie, mianowicie pająk. Wyznawca, uciekając przed nimi, znalazł się w budynku, z którego nie było możliwości ucieczki, wtedy, jak opisuje to Paulin:

[...] ręka Boga wtrąciła się między świętego a jego wrogów i ochroniła to miejsce cudownym wałem. Nie murem z kamieni ani zamknięciem żelaznych drzwi, środkami, za pomocą których my, zwykli ludzie, zamykamy domy. Brudny mur nagle uformował się z gruzów, a pająk posłuchał rozkazu,

³² Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 18, 207.

³³ Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 21-24.

³⁴ Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 26.

by utkać drżącą sieć. Drżącymi nićmi oplótł tę niestrzeżoną przestrzeń, sprawiając wrażenie brudnej, opuszczonej ruiny³⁵.

Pająk zatem z woli i rozkazu Boga staje się obrońcą oraz ocaleniem Feliksa. Warto zauważyć podkreślane przez poetę ubóstwo i małość środków służących ocaleniu życia świętego. To zaledwie pajęczyna utkana przez pająka. Pokazuje to ogrom Bożej mocy i konieczność zaufania Bogu oraz Jego opiece, która może wyrazić się poprzez małego pająka i jego delikatną pajęczynę. Paulin na tej podstawie wysnuwa ogólniejszą prawdę dotyczącą każdego człowieka, podkreślając Boże działanie i protekcję:

Miasta ledwo mogą chronić swoich mieszkańców wysokimi murami. Dość często wróg miażdży tych, którzy polegają na silnych fortyfikacjach, a zniszczenie ich miast naraża ich na śmierć. A oto tutaj zwykły pająk ochronił świętego przed uzbrojonymi ludźmi, gdy Bóg go bronił. Wróg zatrzymał się, odparty przez cienką pajęczynę. Siła żelaza ustąpiła nieistotnej nici, Zbawienie ludzi jest bezużyteczne, a moja siła nie daje mi żadnej siły, jeśli brakuje mi siły Boga³⁶.

Paulin w wersetach *Natalicium* powraca do szczególnej opieki, jaką cieszy się Feliks ze strony Boga. Jest ukryty pod Jego skrzydłami, zgodnie ze słowami Ps 91, bezpieczny w Jego ramionach i wyposażony we wszelkie konieczne środki do obrony wiary oraz dawania świadectwa o Bogu³⁷. Jednym z przejawów tej troski Boga o swego wyznawcę za jego życia były właśnie cudowne ingerencje Bożych stworzeń.

Ukazany powyżej cud miał miejsce za życia Feliksa, jednak najczęściej związanych z wszelkim stworzeniem wydarzeń cudownych, które przywołuje Paulin w swych *Nataliciach*, miało miejsce po śmierci Feliksa, gdy odbierał kult w Noli. Podobnie jak w przypadku powyższych, były one zawsze ukazaniem Bożej mocy i roli św. Feliksa. Teoretyczną podstawę wszystkich cudów, które angażowały przyrodę, wyklada Paulin w *Natalicium* 8:

Nie rozdzielił Piotr morza laską, ale i Mojżesz nie stąpił po morza wodach. Jednak obaj jaśnieją tą samą chwałą, ponieważ jeden był Autor, który obu

³⁵ Paulinus Nolanus, *Carm.* 16, 95-102.

³⁶ Paulinus Nolanus, *Carm.* 16, 130-140.

³⁷ Paulinus Nolanus, *Carm.* 16, 123-128.

dał rozdzielenie wód łaską, jak i deptanie fal pod stopami. Ten jest Bogiem w świętych Starego Testamentu, ten sam Bogiem w tych Nowego. Od tego Pana, przez którego dane zostało Prawo, od tego samego wypłynęła łaska. Bóg Daniela i ów trzech młodzieńców, Bóg Feliksa jest tym samym Bogiem, a On sam nie jest mniej Bogiem w świętym Feliksie, przez którego okazuje łaskawą hojność i uzdrawiającą pomoc na lądzie i morzu³⁸.

Bóg okazuje więc swoją moc i łaskawość dla ludzi przez wszystkie wieki. Ciekawe w tym opisie jest to, że Paulin przywołuje właśnie cudowne wydarzenia związane z przyrodą. Bóg, który jest stwórcy, jest również autorem cudownych ingerencji w naturę, dokonywanych w św. Feliksie.

Paulin, przywołując cudowne wydarzenia, opisuje różnego rodzaju ingerencje w porządek natury. Przedstawia wpływ Feliksa na przyrodę nieożywioną na przykład na dwa żywioły: wodę i ogień, gdyż jak stwierdza: „Woda i ogień, jak twierdzą, ustępują wobec zasług Feliksa”³⁹. W przypadku tej pierwszej w *Nataliciach* Nolańczyk ukazuje dwa przykłady ingerencji Feliksa. W *Natalicium* 8., datowanym na 402 rok, Paulin, przerażony barbarzyńskim najazdem w 401 roku, prosi swego patrona o cudowną ingerencję, podobnie jak miało to miejsce w uchronieniu Noli przed zniszczeniem przez wodę. Paulin tak opisuje to wydarzenie:

Strumień spływał groźnie z okolicznych gór, przelewając się przez swoje brzegi, gdy jego gwałtowna fala wezbrała na skutek nagłych opadów deszczu i nieustannie pędził w dół, w kierunku twego domu. Swoimi potężnymi wodami zaciekle atakował domy w pobliżu twoich siedzib. Ale zmieniłeś jego bieg, tak że teraz koryto prowadzi jego szalejący prąd przez obce terytorium, a on omija nasze budynki odległym zakolem⁴⁰.

Nie są podane szczegóły dotyczące cudownego ocalenia sanktuarium wyznawcy, ale ważne jest tu dla nas przekonanie Paulina o wyjątkowej ingerencji w bieg rzeki i ochronę przed rozszalałym żywiołem wody. Ta zresztą bywa czasami potrzebna i dlatego w *Nataliciach* znajdujemy opis przeciwny powyższej sytuacji, mianowicie wpływu Feliksa na obecność wody w Cimitile, w sanktuarium Feliksa. Paulin, opisując sanktuarium Feliksa, wspomina o problemach z zaopatrzeniem kompleksu w wodę,

³⁸ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 374-383.

³⁹ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 394.

⁴⁰ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 417-424.

którą musiano sprowadzać z pobliskiej Noli⁴¹, co było poważnym zmartwieniem Paulina⁴². Jednak sam nie podejmuje działań mających zaradzić tej sytuacji, lecz, jak sam stwierdza, „wszystko powierzyliśmy mocy Boga i oczekujemy źródeł [wody] z nieba”⁴³. Te słowa zapisał w 403, a już w 407 roku wychwalał Feliksa, że dzięki niemu płynie „[...] obfity strumień fontann, którym pozwoliłeś napełnić się na twoich dziedzińcach i w twoich domach”⁴⁴. Paulin oczywiście podkreśla, że sprawił to Pan, ale za wstawiennictwem Feliksa⁴⁵. Było to możliwe dzięki odbudowie starego akweduktu, który biegł z miejscowości Abella, jednak z biegiem czasu popadł w ruinę, a niedostępność terenu, skaliste okolice i gęsty las uniemożliwiały jego odbudowę. Paulin nie mówi o nadzwyczajnej ingerencji, która wzniosłaby akwedukt na nowo, ale przypisuje Feliksowi wzbudzenie inicjatywy w ludziach z Abelli, którzy w tych trudnych warunkach i za darmo, na cześć św. Feliksa, odbudowali akwedukt zapewniający Noli wodę. Dokonali tego w kilka dni, niejako okiełznując siły przyrody. Można domniemywać, że woda dzięki woli Boga i wstawiennictwu wyznawcy dała się okiełznać. Wykonywane w pocie czoła trudne prace Bóg orzeźwiał⁴⁶. Woda, która obficie napełniła Nole, była dowodem daru Boga⁴⁷. Co więcej, przez przemianę natury dokonała się także przemiana Noli, której sprawcą jest Chrystus przez „swego drogiego przyjaciela Feliksa”⁴⁸, przez co miejsce to wypiękniało i zostało uporządkowane – w miejsce jałowych kamieni pojawia się zieleń⁴⁹. Ale dostarczenie wody do Noli miało także wymiar symboliczny, było bowiem ukazaniem, jak wiele znaczy zaufanie Bogu i świętemu patronowi oraz jak ważne jest dzielenie się stworzonymi dobrami z innymi:

Sam Bóg Stwórca wykazał wkrótce, że serca tchórzliwe nie ufają Chrystusowi, gdy po zasłużonym pokoju otrzymałaś [Nola] teraz możliwość korzystania

⁴¹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 658. Na temat Noli i jej znaczenia na podstawie *Carmen* 21, zob. A. Ruggiero, *Carme 21: Nola Crocevia dello Spirito*, w: *Atti del Convegno. XXXI Cinquantenario della morte di S. Paolino di Nola*, Roma 1983, s. 183-212.

⁴² Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 27, 463-479.

⁴³ Paulinus Nolanus, *Carm.* 27, 463-479.

⁴⁴ Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 674-675.

⁴⁵ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 676-677.

⁴⁶ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 718-740.

⁴⁷ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 751-753.

⁴⁸ Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 823-824.

⁴⁹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 829-830.

z akweduktu, z oddaniem dzieląc się z Feliksem twoim towarzyszem, aby Bóg mógł tym bardziej skarcić twoją skargę z przepelniającą dobrocią. Kiedy woda została podzielona, nie sprawił, że byłaś spragniona, jak się obawiałaś. Raczej, jako Stwórca i Żywiciel zarówno stworzonych rzeczy, jak i ludzi, ten, który stworzył wszystko swoim słowem, pokazał ci, że własność, której odmawiałaś Jego przyjacielowi, z powodu nieufności do Pana stworzenia, była Jego, a nie, jak sądziłaś, twoją własną. Z pewnością rozumiałaś i uznałaś pod przymusem wydarzeń wspaniałe prawa wiecznego Ojca i potężne zasługi Feliksa⁵⁰.

Paulin odwołuje się zatem nieustannie do działania Boga i Feliksa oraz przyrody, która jest im posłuszna.

Jednak nie tylko woda była posłuszna patronowi Paulina, ale również, jak wspomniano, drugi z żywiołów, czyli ogień. W *Natalicium* 8. Paulin przywołuje „przykłady świętych przodków” (*sanctorum exempla parentum*)⁵¹ i jako ostatniego wymienia oczywiście św. Feliksa, który jest „Bogu miły, Boga prawicą”⁵². Utwór ten w większej części jest apostrofą, modlitwą skierowaną do Feliksa i w niej Paulin zawiera ważne dla nas stwierdzenia:

Gdy Pan przystanie na pomyślność rzymskiego królestwa, poproś żywioły, które ci służą, Feliksie, aby służyły naszemu dobru. Niech dzień się wydłuży, a gwiazdy staną nieruchome. Niech przez ciebie zatrzyma się słońce i księżyc niech podda Tobie jednomyślnie nieruchome gwiazdy w zawieszonym biegu, aż zwycięstwo Rzymu swoje znajdzie dopełnienie⁵³.

Paulin sam więc prosi, aby Feliks na wzór antycznych świętych bohaterów dokonał cudów dotyczących przyrody i jej praw. To Bóg pozwalał i wciąż pozwala świętym ludziom, aby żywioły służyły im i ludziom, za którymi oni się wstawiali i wstawiają. I na dowód tego, że jednym z takich świętych jest Feliks, i że panuje on z mocy Boga nad różnymi żywiołami, Paulin przytacza różnorodne cuda, które sprawił Feliks. Jako ostatni z nich przywołana została historia związana z ogniem, którą Paulin określa jako jedno ze świadectw mocy jego zasług (*meriti documenta potentis*)⁵⁴. Pożar, który miał miejsce prawdopodobnie w 401 roku,

⁵⁰ Paulinus Nolanus, *Carm.* 21, 767-779.

⁵¹ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 80.

⁵² Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 233.

⁵³ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 249-254.

⁵⁴ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 395.

wciąż tkwił w myślach Paulina i, jak sam stwierdza, „wzmacniał miłość ku wielkiemu Feliksowi”⁵⁵. Wspominając pożar, podkreślał, że niemal naocznie i fizycznie widział świętego, jak ten zaangażował się w walkę z ogniem, który zagrażał domostwu Paulina i Feliksa⁵⁶. Pisał wprost, wspominając o cudzie:

Płomienie prawie go lizały, ale potem cofnęły się, jakby przerażone pojawieniem się świętego blokującego im drogę. Następnie, wypędzone z krokwi naszego mieszkania (którego utrata wydawała się nieunikniona), spaliły się pod ręką, po zrównaniu z ziemią sąsiedniej chaty. W tym miejscu ogłoszę cud. Powietrze pozostało nieruchome, bez powiewu wiatru. Żaden podmuch nie wprowadził w drżenie listowia w lesie, więc pożerający ogień nie mógł posunąć się dalej, przeskakując po splecionych belkach naszych połączonych domów. Opuszczony przez słabnące wiatry płomień nie chciał się rozprzestrzeniać i umarł z osłabienia, gdy jego pożywienie zostało wyczerpane⁵⁷.

A zatem zatrzymanie ognia wymagało nie tylko panowania nad nim, ale także nad całą przyrodą – powietrzem i wiatrem. Do szczegółów tego pożaru Paulin powrócił dwa lata później w *Natalicium* 10., gdy opisując założenie architektoniczne przy grobie świętego⁵⁸, Nolańczyk wskazuje na jeszcze jeden cudowny wymiar owego pożaru, nieco rozbieżny z powyżej przedstawioną opowieścią. Mianowicie pośrodku budynków klasztoru i bazylik usytuowany był dziedziniec⁵⁹, który służył licznie

⁵⁵ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 400.

⁵⁶ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 401-403.

⁵⁷ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 403-412.

⁵⁸ O budowlanej działalności Paulina, zob. F.E. Álvarez Solano – R. Hurtado Bustacó – O. Rivas García, *La economía de Dios: la construcción de un santuario cristiano según los 'Carmina natalizia' de Paulino de Nola*, „Arys: Antigüedad Religiones y Sociedades” 2 (1999) s. 275-299; G. Guttilla, *Le costruzioni basilicali di Paolino di Nola: una rilettura dell'epist. 32*, w: *Societas studiorum per Salvatore D'Elia*, red U. Criscuolo, Pubblicazioni del Dipartimento di Filologia Classica F. Araldi dell'Università degli Studi di Napoli Federico 2/24, Napoli 2004, s. 389-408; T. Lehmann, *Paolino di Nola: poeta architetto e committente delle costruzioni*, w: *Anchora vitae. Atti del Convegno paoliniano nel 16° centenario del ritiro di Paolino a Nola (Nola-Cimitile, 18-20 maggio 1995)*, red. G. Luongo, *Strenae Nolaenae* 8, Napoli – Roma 1998, s. 93-104; J. Pałucki, *Teologiczna interpretacja działalności budowlanej Paulina z Noli*, w: *Ku prawdzie w miłości. Księga pamiątkowa ku czci Bpa Jan Śrutwy*, red. S. Koczwara, Lublin 2002, s. 87-94.

⁵⁹ Zob. M.M. Kiely, *The Interior Courtyard: The Heart of Cimitile/Nola*, *JECS* 12/4 (2004) s. 443-479.

przybywającym pielgrzymom, a na nim znajdowały się dwie drewniane chatki, które wyraźnie szpeciły otoczenie i zasłaniały wejście do bazylik⁶⁰. Dla Paulina był to powód do zgryzoty, gdyż, jak pisał:

Gdy próbowaliśmy zburzyć chatki, ludzie w nich mieszkający wyśmiewali nas i przysięgali, że narażą swoje życie na niebezpieczeństwo, zanim zostaną zmuszeni do opuszczenia swoich domów. Takie groźby wydawały się mieć niewielkie znaczenie, ale muszę przyznać, że sytuacja była dla mnie trudna, ponieważ nawet zwycięstwo było odrażające, jeśli oznaczało bójkę⁶¹.

Jednak pewnej nocy w jednej z tych chatek wybuchł pożar, o którym wspomniano powyżej, i strawił je obydwie, nie czyniąc jednak szkody pozostałym budowlom istniejącym wokoło, choć z opisu Paulina wynika, że sytuacja przedstawiała się bardzo groźnie⁶². W całym trudnym położeniu Paulin i jego towarzysze nie pokładali nadziei we własnych siłach, ale w wierze i modlitwie zanoszonej u grobu św. Feliksa⁶³. Paulin dzierżył w swych rękach, przyciskając do piersi, fragment drzewa krzyża, który otrzymał od Melanii Starszej⁶⁴. Po całonocnym zmaganiu z ogniem i modlitwach zanoszonych do Boga za wstawiennictwem św. Feliksa rano dokonano oględzin, spodziewając się najgorszego, gdyż nad całą okolicą unosił się dym i swąd. Tymczasem, jak przekazuje Paulin „nic nie zostało spalone, za wyjątkiem tego, co zasługiwało na strawienie ogniem”, czyli jedna z dwóch nędznych drewnianych chatynek⁶⁵. „Łaska Feliksa” (*Felicitas gratia*) bowiem spowodowała, że płomienie spaliły tylko jeden z domów, drugi zaś musiał być zburzony przez rolnika, jego mieszkańca, który wcześniej nie był skory do współpracy nad uporządkowaniem wejścia do bazylik⁶⁶. Paulin widział więc

⁶⁰ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 28, 62-64.

⁶¹ Paulinus Nolanus, *Carm.* 28, 69-74.

⁶² Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 28, 75-103.

⁶³ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 28, 110-114.

⁶⁴ Zob. Paulinus Nolanus, *Ep.* 29, 6-14; T. Piscitelli Carpino, *La Teologia della Croce in Paolino di Nola*, w: *Anchora vitae. Atti del Convegno paoliniano nel 16° centenario del ritiro di Paolino a Nola (Nola-Cimitile, 18-20 maggio 1995)*, red. G. Luongo, Strenae Nolanae 8, Napoli – Roma 1998, s. 263-294; C. Curti, *L'„inuentio crucis” nell'epistola 31 di Paolino di Nola*, w: *Anchora vitae. Atti del Convegno paoliniano nel 16° centenario del ritiro di Paolino a Nola (Nola-Cimitile, 18-20 maggio 1995)*, red. G. Luongo, Strenae Nolanae 8, Napoli – Roma 1998, s. 177-188.

⁶⁵ Paulinus Nolanus, *Carm.* 28, 145.

⁶⁶ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 28, 148-166.

w tym pożarze rękę Feliksa, który panuje nad ogniem i płomieniami oraz służy pomocą swoim czcicielom.

Jak, jednak stwierdzono powyżej, nie tylko przyroda nieożywiona posłuszna jest Feliksowi. W *Natalicia* znajdujemy także przykłady posłuszeństwa żywych zwierząt świętemu. Paulin, podobnie jak przy wcześniej omówionych cudach, wyraźnie wspomina o tym rodzaju relacji jego patrona z dzikimi bestiami: „Feliks dzięki swym zasługom i imieniu Chrystusa ma władzę ujarzmiać potworne bestie i zwyciężać ogień”⁶⁷. Jednym z ciekawszych cudów uczynionych przez Feliksa z udziałem zwierząt jest ten opisany w *Natalicium* 12. z 406 roku⁶⁸. Paulin przekazuje, zastrzegając się, że nie chodzi mu o poetycką, wymyślną opowieść⁶⁹, ale o przedstawienie prawdziwych wydarzeń, które miały miejsce kilka dni wcześniej⁷⁰, historię człowieka, który złożył obietnicę ofiarowania św. Feliksowi i biednym dorodnej świni, a ostatecznie dał tylko łeb i wnętrzności, mięso zaś zachował dla siebie wbrew swemu ślubowi⁷¹. Powracając do domu i będąc pewny, że w ten sposób dopełnił przysięgi, został zrzucony z konia i nie mógł wykonać ani kroku, gdyż jego nogi były jakby związane. W tym czasie koń uwolniony z jeźdźcy, ale wciąż obciążony świńskim mięsem, powrócił do sanktuarium św. Feliksa, mając świadomość – jak zaznacza Paulin – kto był sprawcą tego zdarzenia⁷². Inny cud dokonany za przez Feliksa dotyczy również świni i miał miejsce wcześniej niż opisany powyżej, ale, co podkreśla Paulin, nie jest ważny czas, ale ten sam sprawca – Chrystus⁷³.

⁶⁷ Paulinus Nolanus, *Carm.* 26, 403-412. Paulin nadaje tym wydarzeniom znaczenie symboliczne, gdyż uważa, że zwierzęta przedstawiają diabła, ogień grzechu i namiętności, z którymi walczy i które ujarzmia św. Feliks.

⁶⁸ Na temat *Carmen* 20. – *Natalicium* 12. zob. S. Prete, *Il Carme 20 di Paolino di Nola. Alcuni aspetti letterari e culturali*, w: S. Prete, *Motivi ascetici e letterari in Paolino di Nola*, *Strenae Nolanae* 1, Napoli – Roma 1987, s. 87-100; J. Doignon, *Un récit de miracle dans carmina de Paulin de Nole. Poétique virgilienne et leçon apologétique*, *RvHS* 48 (1973) s. 132-137; W. Evenpoel, *La phrase et le vers dans les Carmina de Paulin de Nole*, w: *Eulogia: Mélanges offerts à Antoon A. R. Bastiaensen à l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, red. G.J.M Bartelink – A. Hilhorst – C.H. Kneepkens, Steenbrugge 1991, s. 95-108.

⁶⁹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 28-32.

⁷⁰ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 65-66.

⁷¹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 67-80. Na temat ofiar składanych św. Feliksowi, zob. D.E. Trout, *Christianizing the Nola Countryside: Anima Sacrifice at the Tomb of St. Felix*, *JECS* 3/3 (1995) s. 281-298.

⁷² Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 99-103.

⁷³ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 304-311.

Podobnie jak w poprzedniej historii w tej również chodzi o wypełnienie przyrzeczenia złożonego przez rolników Feliksowi o przekazanie tłustej świni na rzecz biednych. Pojawiły się niespodziewane problemy ze specjalnie wyhodowanym, utuczonym i przyobiecany swiniakiem, zostały zatem wybrane inne mniejsze prosiaki i dostarczone do sanktuarium św. Feliksa. Jednak nie został zabity i podzielony między biednych ten, który był przyobiecany. Gdy więc rolnicy złożyli swoje dary, odjechali i zatrzymali się w odległej gospodzie nocą, okazało się, że pozostawiony w ich wiosce prosiak odnalazł ich i przyszedł do nich jakby z prośbą, aby to właśnie on, jako przyobiecany Feliksowi, został jednak złożony w darze. Paulin zastanawia się w swym poemacie, w jaki sposób ta świnia odnalazła drogę i kto miał świadomość, że to właśnie ona miała być złożona w darze św. Feliksowi. Odpowiedź jest oczywiście tylko jedna – niebieska władza (*caelesti dicione*)⁷⁴, którą dla Paulina jest Chrystus przez św. Feliksa⁷⁵. W tym samym *Natalicium* znajdujemy jeszcze jeden opis cudu, podobnego do powyższych, gdy pewien człowiek przyobiegał św. Feliksowi ofiarowanie jałówki dla ubogich, którzy „są karmieni dzięki dobroci Feliksa z pomocą wielu ludzi”⁷⁶. Jałówka przyprowadzona do sanktuarium stała się niby dzika bestia, zrzuciwszy jarzma i uprząż, uciekła do lasu, gdzie jednak spotkawszy woły zaprzężone do wozu, przyłączyła się do nich, zrozumiała swój los i powróciła w spokoju do sanktuarium, „aby zapewnić ubogim pożywienie ze swej podzielonej tuszy”⁷⁷. We wszystkich powyższych cudach, które, jak wskazuje Paulin, dokonały się za sprawą św. Feliksa, okazuje się on patronem, który – mówiąc współcześnie i przewrotnie – dba o siebie i swoją reputację jako dobroczyńcy. Powyższe przykłady ukazują bowiem zwierzęta, które miały zostać ofiarowane Feliksowi i jego biednym⁷⁸, ale z różnych powodów darowizna nie doszła do skutku.

⁷⁴ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 374.

⁷⁵ Zob. A. Ruggiero, *La luce della santità di Felice via all'amore di Cristo negli scritti di Paolino di Nola*, w: *Atti del Circolo culturale B. G. Duns Scoto di Roccarainola. Trentennale del Duns Scoto 1999. Venticinquennale degli Atti*, Roccarainola 1999, s. 61-70.

⁷⁶ Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 393-394.

⁷⁷ Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 435.

⁷⁸ Na temat rozumienia ubóstwa i świadczenia pomocy ubogim według Paulina, zob. J. Desmulliez, *Paulin de Nole et la „paupertas”*, w: *Les Pères de l'Église et la voix des pauvres*, red. P.-G. Delage, La Rochelle 2006, s. 245-263; G. Santaniello, *Donare ai poveri è dare in prestito a Dio. Corpo Mistico in prospettiva escatologica*, w: *Vita di Paolino da Bordeaux, vescovo di Nola (352/353 ca.-431)*, ed. G. Santaniello, Strenae Nola 12, Marigliano 2015, s. 292-300.

Dopiero dzięki ingerencji świętego przysięga została wypełniona i posłużyły one jako pokarm dla biednych. Feliks jawi się zatem jako troszczący się o ubogich, którzy przebywali w pobliżu jego grobu, oddając się jego opiece. Zwierzęta zaś stają się posłuszne jego woli, aby wypełniona została obietnica i nakarmieni potrzebujący. Paulin w zakończeniu *Natalicium* 12. wyjaśnia, że Bóg poprzez bezmyślne zwierzęta dokonuje cudów na naszą korzyść, aby umocnić naszą wiarę i uczynić silnymi w wierze w prawdę⁷⁹.

3. Podsumowanie

Z powyższego przedstawienia cudów i niezwykłych wydarzeń, które miały miejsce za życia św. Feliksa lub po jego śmierci przy jego grobie, przedstawionych przez Paulina z Noli, w układanych corocznie utworach poetyckich na cześć tego wyjątkowego świętego, jasno widać przede wszystkim szczególną pozycję i znaczenie dla Paulina postaci św. Feliksa, którego nazywa ojcem, opiekunem i patronem. Paulin opisuje cuda, aby pokazać wielkość św. Feliksa i szczególne jego miejsce w panteonie świętych. Paulin jednak nieustannie przypomina i o tym pamięta, że święty jest tylko pośrednikiem, a tak naprawdę moc czynienia cudów leży w gestii Boga, który jest Panem i Stworzycielem całego stworzenia. Jeśli więc Feliks ukazany jest jako rządzący przyrodą, która wykonuje jego polecenia, czasem wbrew porządkowi i naturze, to wynika to z bliskości Boga. *Natalicia* mają przede wszystkim pokazać moc Pana, którego „ramieniem” jest św. Feliks, w którego Paulin uwierzył i za którym podąża w swym monastycznym życiu u grobu św. Feliksa. I w tym jest oryginalny, bo przyznać trzeba, że już dużo wcześniej, w poezji pogańskiej, istniała tradycja ukazywania cudów związanych ze zwierzętami⁸⁰. Jednak tutaj Paulin, podążając wprawdzie za literacką tradycją i językiem Wergiliusza⁸¹, nadaje swój własny ton i charakter. *Natalicia* ukazują

⁷⁹ Zob. Paulinus Nolanus, *Carm.* 20, 437-442.

⁸⁰ Zob. P.G. Walsh, *Introduction*, w: *The Poems of St. Paulinus of Nola*, tł. i opr. P.G. Walsh, *Ancient Christian Writers* 40, New York – Ramsey 1975, s. 12-13.

⁸¹ Zob. J. Doignon, *Un récit de miracle dans carmina de Paulin de Nole. Poétique virgilienne et leçon apologétique*, *RvHS* 48 (1973) s. 129-144; P.G. Walsh, *Paulinus of Nola and Virgil*, „*Proceedings of the Virgil Society*” 15 (1975/1976) s. 7-15; M. Roberts, *Paulinus Poem 11, Virgil's First Eclogue, and the Limits of Amicitia*, „*Transactions of the American Philological Association*” 115 (1985) s. 271-282; G.H. Malsbary, *Virgilian Elements of Christian Poetic Language: The Adaptations of Vergil's Aeneid 2, 6 by*

głębokie przekonania i wiarę Paulina oraz jego oddanie Feliksowi. To widać zwłaszcza w czasami przejawskrawionych i cudownościowych opisach oraz informacjach. Nie można jednak odmówić poezji i obrazom cudów, dokonywanym przez i na zwierzętach, polotu oraz siły przekazywania wiary i miłości do Feliksa⁸². Z pewnością tego także Paulin nauczył się w szkole Auzoniusza w Bordeaux⁸³, gdzie zapoznał się z klasycznymi, w tym Wergiliąńskimi, sposobami obrazowania i przedstawiania przyrody⁸⁴, ale także poznał moc oddziaływania słowa⁸⁵, później także tego opartego na studium Pisma Świętego⁸⁶. Doskonale to oddał Patrick G. Walsh, tłumacz *Carmina* Paulina na język angielski:

[...] so many of the topics in the later *Natalicia* are concerned with the care of Felix for the local inhabitants, he is adapting the content to a rustic audience [...]. But Paulinus insists that by contrast with the fiction of Roman mythology, the stories which he tells are the truth; however foolish they

Paulinus of Nola, Paulinus of Pella, and Paulinus of Périgueux, w: *Eulogia. Mélanges offerts à Antoon A. R. Bastiaensen à l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, red. G.J.M. Bartelink – A. Hilhorst – C.H. Kneepkens, *Instrumenta patristica* 24, Steenbrugis 1991, s. 175-182; M.-O. Bruhat, *Présence de Virgile et d'Ovide dans la poésie de Paulin de Nole*, w: *La représentation du „couple” Virgile-Ovide dans la tradition culturelle de l'Antiquité à nos jours*, red. S. Clément-Tarantino – F. Klein, *Cahiers de Philologie. Série Apparat Critique* 32, Villeneuve – d'Ascq 2015, s. 139-154.

⁸² Zob. J. Pałucki, *Teologia w posłudze pasterskiej Paulina z Noli*, *VoxP* 62 (2014) s. 427-434.

⁸³ Zob. T. Krynicka, *Wczesna korespondencja Auzoniusza z Paulinem z Noli*, *VoxP* 65 (2016) s. 353-371; A. Swoboda, *Przyjaźń i konflikt Auzoniusza i Paulina z Noli w świetle korespondencji*, „*Eos*” 83 (1995) s. 307-321.

⁸⁴ Auzoniusz jest przecież autorem poematu opisującego Mozelę (*Mosella*), ale i naśladowcą Wergiliusza, jak zresztą spora część autorów późnoantycznej poezji łacińskiej. Zob. P.S. Wild, *Ausonius: A Fourth Century Poet*, „*The Classical Journal*” 46/8 (1951) s. 381-382.

⁸⁵ Zob. M. Wysocki, *Moc i rola słowa według Paulina z Noli i jego listów*, w: *W przestrzeni słowa i czasu. Księga Jubileuszowa dla Księdza Profesora Jana Wal-kusza*, red. T. Moskal – M. Nabozny, Lublin 2020, s. 901-910.

⁸⁶ Zob. A. Swoboda, *Egzegeza alegoryczna Pisma świętego w listach Paulina z Noli*, *VoxP* 32-33 (1997) s. 261-268; G. Di Palma, *Paolino di fronte alla Bibbia*, w: *Mia sola arte è la fede: Paolino di Nola teologo sapienziale*, red. L. Longobardo – D. Sorrentino, *Biblioteca Teologica Napoletana* 21, Napoli 2000, s. 151-166; M. Wysocki, *Letters as a School of the Christian Exegesis. A Study of the Selected Early Christian Latin Letters of the 4th and 5th Century (Augustine, Jerome, and Paulinus of Nola)*, *VV* 41/2 (2023) s. 339-351.

appear to the wise of this world, the stories of the faith of Campanian rustics and of Christ's response to that faith are expressions of a conviction of that divine dispensation which is to be preached to the whole world⁸⁷.

Bibliography

Sources

- Paulinus Nolanus, *Carmina*, ed. A. Ruggiero, *Paolino di Nola, I Carmi*, t. 1-2, ed. A. Ruggiero, Nola – Roma 1996.
- Paulinus Nolanus, *Epistulae*, ed. G. Santaniello, *Paolino di Nola, Le lettere*, t. 1-2, ed. G. Santaniello, Nola 1992, tł. M. Wysocki, *Paulin z Noli, Listy 1-51*, opr. M. Wysocki – J. Pałucki – M. Pyzik-Turska, Kraków 2019.

Studies

- Álvarez Solano F.E. – Hurtado Bustacó R. – Rivas García O., *La economía de Dios: la construcción de un santuario cristiano según los 'Carmina natalizia' de Paulino de Nola*, „Arys: Antigüedad Religiones y Sociedades” 2 (1999) s. 275-299.
- Argenio R., *Il miracolo dei buoi nel xx natalizio di S. Paolino di Nola*, „Rivista di studi classici” 17 (1969) s. 330-338.
- Argenio R., *S. Paolino da Nola cantore di miracoli*, Roma 1970.
- Aulisa I. – Carnevale L., *Il pellegrinaggio rurale alla tomba di S. Felice di Nola*, „Annali di Storia dell'Esegesi” 22/1 (2005) s. 119-144.
- Battiston D., *El género pastoril: de Teócrito a la bucólica cristiana: La poesía de Paulino de Nola*, „Circe de clásicos y modernos” 11/1 (2007) s. 57-72.
- Bocage-Lefebvre D., *La représentation du monde paysan dans les „Natalicia” de Paulin de Nole*, „Pallas. Revue d'études Antiques” 92 (2013) s. 203-214.
- Bruhat M.-O., *Présence de Virgile et d'Ovide dans la poésie de Paulin de Nole*, w: *La représentation du „couple” Virgile-Ovide dans la tradition culturelle de l'Antiquité à nos jours*, red. S. Clément-Tarantino – F. Klein, Cahiers de Philologie. Série Apparat Critique 32, Villeneuve – d'Ascq 2015, s. 139-154.
- Burkhard K., *Das antike Geburtstagsgedicht*, Zurich 1991.
- Cesareo E., *Il carme natalizio nella poesia latina, con una parte introduttiva sui precedenti del carme in Grecia*, Palermo 1929.
- Curti C., *L'„inuentio crucis” nell'epistola 31 di Paolino di Nola*, w: *Anchora vitae. Atti del Convegno paoliniano nel 16° centenario del ritiro di Paolino a Nola (Nola-Cimitile, 18-20 maggio 1995)*, red. G. Luongo, *Strenae Nolanae* 8, Napoli – Roma 1998, s. 177-188.

⁸⁷ Walsh, *Introduction*, s. 12-13.

- Cutino M., *L'epopea taumaturgica di San Felice nei Carmi 26 e 19 di Paolino di Nola*, „Auctores nostri” 2 (2005) s. 47-80.
- Desmulliez J., *Paulin de Nole et la „paupertas”*, w: *Les Pères de l'Église et la voix des pauvres*, red. P.-G. Delage, La Rochelle 2006, s. 245-263.
- Di Palma G., *Paolino di fronte alla Bibbia*, w: *Mia sola arte è la fede: Paolino di Nola teologo sapienziale*, red. L. Longobardo – D. Sorrentino, Biblioteca Teologica Napoletana 21, Napoli 2000, s. 151-166.
- Doignon J., *Un récit de miracle dans carmina de Paulin de Nole. Poétique virgilienne et leçon apologétique*, „Revue d'histoire de la Spiritualité” 48 (1973) s. 129-144.
- Evenpoel W., *La phrase et le vers dans les Carmina de Paulin de Nole*, w: *Eulogia: Mélanges offerts à Antoon A. R. Bastiaensen à l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, red. G.J.M Bartelink – A. Hilhorst – C.H. Kneepkens, Steenbrugge 1991, s. 95-108.
- Fielding I., *Performing miracles: the „Natalicia” of Paulinus of Nola as popular entertainment*, „Ramus: Critical Studies in Greek and Roman Literature” 47/1 (2018) s. 108-122.
- Guttilla G., *Le costruzioni basilicali di Paolino di Nola: una rilettura dell' epist. 32*, w: *Societas studiorum per Salvatore D'Elia*, red U. Criscuolo, Pubblicazioni del Dipartimento di Filologia Classica F. Arnaldi dell'Università degli Studi di Napoli Federico 2/24, Napoli 2004, s. 389-408.
- Guttilla G., *Lingua del miracolo e wortsprache nei Carmi di Paolino di Nola*, „Orpheus” 28/1-2 (2007) s. 67-99.
- Hardie P., *Cowherds and Saint Paulinus of Nola Carmen 18*, w: *Complex Inferiorities: The Poetics of the Weaker Voice in Latin Literature*, red. S. Matzner – S. Harrison, Oxford 2018, s. 245-262.
- Iannicelli C., *Deus operatus est. Sull'autore del miracolo in Paolino di Nola e in alcuni scritti agiografici greco-latini*, „Impegno e Dialogo” 10 (1995) s. 277-336.
- Iannicelli C., *Il miracolo in Paolino di Nola. Saggio di sintesi*, „Impegno e Dialogo” 9 (1993) s. 171-196.
- Kiely M.M., *The Interior Courtyard: The Heart of Cimitile/Nola*, „Journal of Early Christian Studies” 12/4 (2004) s. 443-479.
- Krynicka T., *Wczesna korespondencja Auzoniusza z Paulinem z Noli*, „Vox Patrum” 65 (2016) s. 353-371.
- Lefebvre-Bocage D., *Les rapports entre saint Félix et Paulin de Nole*, w: *Paulin de Nole et l'amitié chrétienne. Actes de la quatrième Petite Journée de Patristique*, red. P.-G. Delage, Royan 2012, s. 69-87.
- Lehmann T., *Paolino di Nola: poeta architetto e committente delle costruzioni*, w: *Anchora vitae. Atti del Convegno paoliniano nel 16° centenario del ritiro di Paolino a Nola (Nola-Cimitile, 18-20 maggio 1995)*, red. G. Luongo, Strenae Nolanae 8, Napoli – Roma 1998, s. 93-104.

- Malsbary G.H., *Vergilian Elements of Christian Poetic Language: The Adaptations of Vergil's Aeneid 2, 6 by Paulinus of Nola, Paulinus of Pella, and Paulinus of Périgueux*, w: *Eulogia. Mélanges offerts à Antoon A. R. Bastiaensen à l'occasion de son soixante-cinquième anniversaire*, red. G.J.M. Bartelink – A. Hilhorst – C.H. Kneepkens, *Instrumenta patristica* 24, Steenbrugis 1991, s. 175-182.
- Pałucki J., *Teologia w posłudze pasterskiej Paulina z Noli*, „*Vox Patrum*” 62 (2014) s. 427-434.
- Pałucki J., *Teologiczna interpretacja działalności budowlanej Paulina z Noli*, w: *Ku prawdzie w miłości. Księga pamiątkowa ku czci Bpa Jan Śrutwy*, red. S. Koczwarą, Lublin 2002, s. 87-94.
- Piscitelli Carpino T., *La Teologia della Croce in Paolino di Nola*, w: *Anchora vitae. Atti del Convegno paoliniano nel 16° centenario del ritiro di Paolino a Nola (Nola-Cimitile, 18-20 maggio 1995)*, red. G. Luongo, *Strenae Nolanae* 8, Napoli – Roma 1998, s. 263-294.
- Prete S., *Il Carme 20 di Paolino di Nola. Alcuni aspetti letterari e culturali*, w: S. Prete, *Motivi ascetici e letterari in Paolino di Nola*, *Strenae Nolanae* 1, Napoli – Roma 1987, s. 87-100.
- Roberts M., *Paulinus Poem 11, Virgil's First Eclogue, and the Limits of Amicitia*, „*Transactions of the American Philological Association*” 115 (1985) s. 271-282.
- Roberts M., *Rhetoric and the „natalicia” of Paulinus of Nola*, „*Quaderni Urbinati di Cultura Classica*” 95/2 (2010) s. 53-69.
- Ruggiero A., *Carme 21: Nola Crocevia dello Spirito*, w: *Atti del Convegno. XXXI Cinquantenario della morte di S. Paolino di Nola*, Roma 1983, s. 183-212.
- Ruggiero A., *La luce della santità di Felice via all'amore di Cristo negli scritti di Paolino di Nola*, w: *Atti del Circolo culturale B. G. Duns Scoto di Roccarainola. Trentennale del Duns Scoto 1999. Venticinquennale degli Atti*, Roccarainola 1999, s. 61-70.
- Santaniello G., *Donare ai poveri è dare in prestito a Dio. Corpo Mistico in prospettiva escatologica*, w: *Vita di Paolino da Bordeaux, vescovo di Nola (352/353 ca.-431)*, ed. G. Santaniello, *Strenae Nolanae* 12, Marigliano 2015, s. 292-300.
- Swoboda A., *Egzegeza alegoryczna Pisma świętego w listach Paulina z Noli*, „*Vox Patrum*” 32-33 (1997) s. 261-268.
- Swoboda A., *Przyjaźń i konflikt Ausoniusza i Paulina z Noli w świetle korespondencji*, „*Eos*” 83 (1995) s. 307-321.
- Trout D.E., *Christianizing the Nola Countryside: Anima Sacrifice at the Tomb of St. Felix*, „*Journal of Early Christian Studies*” 3/3 (1995) s. 281-298.
- Walsh P.G., *Introduction*, w: *The Poems of St. Paulinus of Nola*, tł. i opr. P.G. Walsh, *Ancient Christian Writers* 40, New York – Ramsey 1975, s. 3-30.
- Walsh P.G., *Paulinus of Nola and Virgil*, „*Proceedings of the Virgil Society*” 15 (1975/1976) s. 7-15.
- Wild P.S., *Ausonius: A Fourth Century Poet*, „*The Classical Journal*” 46/8 (1951) s. 381-382.

- Wysocki M., *Anioły są wśród nas. Studium pism św. Paulina z Noli*, „Vox Patrum” 88 (2023) s. 149-162.
- Wysocki M., *Letters as a School of the Christian Exegesis. A Study of the Selected Early Christian Latin Letters of the 4th and 5th Century (Augustine, Jerome, and Paulinus of Nola)*, „Verbum Vitae” 41/2 (2023) s. 339-351.
- Wysocki M., *Moc i rola słowa według Paulina z Noli i jego listów*, w: *W przestrzeni słowa i czasu. Księga Jubileuszowa dla Księdza Profesora Jana Walkusza*, red. T. Moskal – M. Nabożny, Lublin 2020, s. 901-910.
- Wysocki M., *On the Importance of a Garden in the Life of Christians. A Study of the Writings of St. Paulinus of Nola*, w: *Christians of the Patristic Period in Relation to Nature*, red. M. Szram – M. Wysocki, *Studia Patristica* 131, Leuven – Paris – Bristol 2024, s. 347-355.
- Wysocki M., *The Symbolism of Biblical Birds in the Letters of Paulinus of Nola*, w: *The Bible in the Patristic Period*, red. M. Szram – M. Wysocki, *Studia Patristica* 103, Leuven – Paris – Bristol 2021, s. 165-173.